
IYUN TO HALACHA

Real Questions Learned Real Well

**From Finish to Start:
*The Prohibition to Forget Torah***

TABLE OF CONTENTS & QUESTIONS

Q1: How far must one go to remember the Torah he's learned? Is there a real obligation to review one's learning?

Q2: If someone knows they're likely to forget what they learn, is it better not to learn at all rather than risk forgetting it?

Q3: Why do we have the custom of restarting the Torah immediately after finishing it on Simchas Torah?

NOTE: In order to make the sugya clearer and more accessible, sometimes the order of the sources skips to different pages.

Source	Page
The source to not forget one's learning:	
Devarim 4:9	5-6
How many prohibitions are there?	
Menachos 99b with Tosfos (highlighted)	7
Pirkei Avos 3:8	8-9
Is there a difference between Menachos and Pirkei Avos?	
Maharsha Menachos 99b	10
Are there perhaps different levels of one's obligation to learn Torah and not to forget Torah? Would that help differentiate between Menachos and Avos?	
Rambam Hilchos Talmud Torah 1:10	11
Shulchan Aruch HaRav Y"D Talmud Torah Kuntres Acharon Chapter 3	12-13
What's the problem with forgetting what one has learned? Is there a nafka mina - practical difference - between the following explanations?	
Rabeinu Yona Avos 3:8	14
Magen Avos, Rashbatz, Avos 3:8	15
Chidushei HaGri"z	15
<i>If you have time:</i>	
The benefit of forgetfulness:	
Koheles Rabba 1:34	16
See how this connects to our custom of restarting the Torah immediately after we finish it:	
Emunas Itecha 3, Simchas Torah, pg. 141-142	18

QUESTION?

Ask one of the available RCK rabbis!
WE'RE HERE TO GROW AND LEARN TOGETHER!

וּ בִּי מִי־גֹי גָדוֹל אֲשֶׁר־לֹו אֱלֹהִים
 קָרְבִּים אֵלָיו כִּיהוּה אֱלֹהֵינוּ
 בְּכָל־קְרָאֵנוּ אֵלָיו: ה וּמִי גֹי גָדוֹל
 אֲשֶׁר־לֹו חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקָם
 בְּכָל־הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי
 נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם: ט רַק הַשְׁמַר
 לְךָ וּשְׁמַר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח
 אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ

עמא רבא רבא דין: ו ארי מן
 עם רב די לה אלהא קריב
 לה לקבלא צלותה בעדן
 עקתה ביי אלהנא בכל
 עדן דאנחנא מצלין
 קדמוהי: ה ומן עם רב די
 לה קמין ודינן קשיטין
 בכל אורייתא דא די אנא
 ירב קדמיכון יומא דין:
 ט לחוד אסתמר לך וטר
 נפשך לחדא דילמא תנשי
 ית פתגמא די חזו עיניך

תולדות אהרן כהן אלהינו: ר"ה יח. יבמות
 מט: קה. ופי נ"י. ברכות שם. רק השמר.
 ברכות לב: שכחות לו. אבות פיג מ"ח
 מנחות צט:

שפתי חכמים

ונבונים לעניהם: ב ר"ל היאך שייך על חוקים ומשפטים צדיקים
 דדוקא גבי אדם שייך לשון זה. ומפרש דלשון צדיקים הגונים כו'
 ומוסב גם על חקים: ג ר"ל כתיב רק שהוא לשון מיעוט והכא
 מה ממעט ומפרש דקאי ארלעיל מניה כי היא חכמתכם וגומר
 הני מילי שתהיו נחשבים חכמים אז כשלא כו':

רש"י

(ח) חקים ומשפטים צדיקים. הגונים כ
 ומקובלים: (ט) רק השמר לך וגו' פן תשכח
 את הדברים. או כשלא תשכחו אותם ותעשום על
 אמתתם תחשבו חכמים וגונים ג' ואם תעוותו אותם

רמב"ן

ו-ח. ואמר כי בחוקים ובמשפטים תועלות גדולות,
 שהם תפארת לעושיהם מן האדם, ואפילו
 שונאיהם ישבחו אותם בהם. ועוד שהם תועלת גדולה
 שאין כמותה שהשם יהיה קרוב להם בכל קראם אליו,
 וכן העמים יתבוננו בזה ידעו כי החוקים נעשים
 בחכמה ובינה לקרבה אל האלהים וייראו מהם, וזהו
 שאמר כי מי גוי גדול. ועוד שהחוקים והמשפטים
 בעצמם הם צדיקים, ישרים וטובים בישוב העם
 והמדינות:

אבן עזרא

(ו) כי מי גוי גדול. שיש לו אלהים שיהיה קרוב אליו
 שיענהו חמיד בכל אשר יבקש ממנו בחכמה, גם
 אין גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים נדיקים נשקול
 הדעת כמו ישראל: וטעם גוי גדול. בעבור חכמי לב
 יראי ה':

(ט) רק השמר לך. הטעם אם תשכח כל דבר אל תשכח
 יום אשר עמדת נסיי: אשר ראו עיניך. וזהו
 וכל העם רואים את הקולות:

ט. רק השמר לך וגו' פן תשכח את הדברים. אז כשלא תשכחום, ותעשום על אמתתם, תחשבו חכמים
 ונבונים, ואם תעוותו אותם מתוך שכחה, תחשבו שוטים, לשון רש"י. ואינו נכון כלל. אבל הכתוב הזה
 לפי דעתי מצות לא תעשה, הזהיר בה מאד, כי כאשר אמר שנוזהר בכל המצות ונשמור החוקים והמשפטים
 לעשותם, חזר ואמר רק אני מזהירך מאד להשמר ולשמור עצמך מאד לזכור מאין באו אליך המצות,
 שלא תשכח מעמד הר סיני מכל הדברים אשר ראו שם עיניך הקולות והלפידים את כבודו ואת גדלו ודבריו
 אשר שמעת שם מתוך האש, ותודיע כל הדברים אשר ראו עיניך במעמד הנכבד ההוא לבניך ולבני בניך עד
 עולם. ופירש הטעם כי השם עשה המעמד ההוא כדי שתלמדו ליראה אותו כל הימים ואת בניכם תלמדון

מנחת שי

(ו) אלהים קרבים. קודש סנהדרין פ' ד': קראנו. אין בו יו"ד וכ"כ הרמ"ה ז"ל וכן חברו שבמסורת יענו ביום קראנו: (ח) צדיקים.
 בהעתק הללי וככל ספרים מרובים מלא יו"ד קרמאה וחסר יו"ד בתראה וכל צדיקים הצדיקים באורייתא דכוחיה בר מן חד מלא
 דמלא ויסלף דברי צדיקים דואלה שמות וכ"כ הרמ"ה ז"ל ועיין במ"ג סוף מומור ל"ז:

וּפְנֵי-יְסוּרוֹ מִלְּבַבְךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ
וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וּלְבְנֵי בְנֶיךָ:

יּוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בְּאָמַר יְהוָה אֵלַי
הִקְהֵל-לִי אֶת-הָעָם וְאֲשַׁמְעֵם
אֶת-דְּבָרֵי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לִירְאָה
אֹתִי כָּל-הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים
עַל-הָאָדָמָה וְאֶת-בְּנֵיהֶם יִלְמְדוּן:
יֵא וְתִקְרְבוּן וְתַעֲמְדוּן תַּחַת הָהָר
וְהָהָר בְּעַר בְּאֵשׁ עַד-לֵב הַשָּׁמַיִם
חֶשֶׁךְ עָנָן וְעַרְפָּל: י וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֵלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים

וּדִילְמָא יַעֲדוּן מִלְּבָבְךָ כָּל
יְמֵי חַיֶּיךָ וְתִהְיוּ עֲנוּן
לְבָנֶיךָ וּלְבְנֵי בְנֶיךָ: י יֹמָא
דִּי קָמַתָּא קָדָם יְיָ אֱלֹהֶיךָ
בְּחֹרֵב כַּד אָמַר יְיָ לִי כְּנוֹשׁ
קָדָמִי יְיָ עָמָא וְאֲשַׁמְעֵנוּן
יְיָ פִּתְגָמֵי דִּי יִלְפוּן לְמַדְחַל
קָדָמִי כָּל יְוִמָא דִּי אָנוּן
קִימִין עַל אֶרְעָא וְיֵת בְּנֵיהוֹן
יִלְפוּן: יא וְקִרְבָּתוֹן וְקָמַתוֹן
בְּשׂוּלֵי טוֹרָא וְטוֹרָא בְּעַר
בְּאֲשָׁתָא עַד צִית שְׁמַיָא
חֶשֶׁךְ עָנָא וְאֲמִיטָתָא:
יב וּמִלֵּיל יְיָ עֲמָכוֹן מְגוֹ
אֲשָׁתָא קַל פִּתְגָמִין אֲתוֹן
שְׁמַעִין וְדַמּוֹת לִיתִיכוֹן חֲזוֹן

תולדות אהרן ופן יסורו. אבות שם.
והודעתם. ברכות כא: כב. מ"ק טו.
קידושין ל. יום אשר. ברכות שם מ"ק שם
קידושין שם.

שְׁמַעִים

רש"י

ממך שכה מחשבו שוטים: (י) יום אשר עמדת.
מוסב על מקרא שלמעלה ממנו אשר ראו עיניך יום
אשר עמדת בו נחורב אשר ראיתם את הקולות ואת
הלפידים: י"ב מדון. ילפון נ לעצמם: י"ג מדון. ילפון

אבן עזרא

(י) ועס כ"י הימים אשר הם חיים על האדמה.
כי השם ידע שלא יוכלו לעשות מנחתיו כראוי
והם נאלצות המושלים נהם:
(יא) לב השמים. נאלמע כנגד הרואים וכן כלל יס:

ההוא ולא נסירהו מלבנו לעולם, וצוה במצות עשה
שנודיע בו לכל זרענו מדור לדור כל מה שהיה שם בראיה ובשמיעה. והתועלת במצוה הזאת גדולה מאד,
שאם היו דברי התורה באים אלינו מפי משה בלבד, אע"פ שנבואתו נתאמתה באותות ובמופתים אם יקום
בקרבנו נביא או חולם חלום ויצונו בהפך מן התורה ונתן אלינו אות או מופת יכנס ספק בלב האנשים, אבל
כשתגיע אלינו התורה מפי הגבורה לאזנינו ועינינו הרואות אין שם אמצעי, נכחיש כל חולק וכל מספק,

שפתי חכמים

פ (נור אריה) ראין לומר שתודיע לבניך יום אשר עמדת שהרי
והודעתם דכתיב במ"ס כיני הרבים משמע דקאי אלמעלה פן תשכח
את הדברים שראו עיניך והודעתם פירש והודעתם הדברים ואלו
קאי למטה הל"ל והודעת לבניך: ג ר"ל ילמדו כתרוממו ילפון דהיינו
שילמדו לעצמן. אבל ילמדון דבסמוך דתרוממו ילפון היינו ללמד
לאחרים:

רמב"ן

לדורות עולם, אם כן עשו אתם ככה ואל תשכחו
אותו:

והנה קודם שיוזכיר הדברות שנאמרו שם, הזהיר
במצות לא תעשה שלא נשכח דבר מן המעמד
ההוא ולא נסירהו מלבנו לעולם, וצוה במצות עשה

מה נאה איילן זה מה נאה ניר זה. הוא הדין לכל שיחה בטלה, אלא שדיבר נהווה שדרך הולכי דרכים לדבר מה שרואים בעיניהם. ויש אומרים דאשמועינן רבותא דאע"ג דעל ידי כן הוא ממך נרוך שכתב לו בעולמו, אע"פ כן מעלין עליו כאלו מחייב נפשו מפני שהפסיק ממשנתו: ניר. חלם המחרישה, כמו נירו לנס ניר (ירמיה ד): ח כף השוכה דבר אחד ממשנתו. נשניל שלא חזר עליה, מעלין עליו כאלו מחייב נפשו, שמתוך שכתבו הוא בא להמיר את האיסור ונמצאת תקלה באה על ידו, ושגגתו עולה ודון. אי נמי, כאלו מחייב נפשו, לפי

ושלך שלו^כ. וכן בדרך הוא אומר (דברי הימים א כט) כי מקדש הבל ומקדש נתנו לך^כ. רבי שמעון אומר^כ, המקדש בדרך ושונה^כ ומפסיק ממשיגתו ואומר, מה נאה איילן זה ומה נאה ניר זה^כ, מעלה עליו

הכתוב באלו מתחייב בנפשו^כ: ח רבי דוסתאי ברבי ינאי משום רבי מאיר אומר, כל השוכה דבר אחד ממשיגתו^כ,

(ראה בספרות חזק כהן שם).

שליך עין ומחשבה: ו וכן בדוד הוא אומר כי סוף הדבר וגו'. על אותו מעשה שקבץ כסף וזהב לנחמ"ק אחר דוד פסוק זה. רש"י. ומשום דליכא למדתי דלמלא דוד שאני שהתנדב לנחמ"ק שהש"י נזה עליה בפרטות והיה בהניח ה' אלהיו וגו' אי נמי רבים שאני. לך לא אחר כמו שנאמר כי מתן הכל וגו' לפי שאינה רחיה נמורה. דרך חיים: רבי יעקב אומר. כן הגרסא בספר מד"ש ושנאם כתוב שזה ר' יעקב הוא אביו של ר"א בן יעקב שאמרנו עליו שמשנתו קב ונקי. וכן נ"ל לגרסא. דהא ר"ש כבר נשט דבריו לעיל משנה ג' ואי משום דדמי להא דר"מ השוכה וכו' ה"ל לשנתו אחר דברי ר"מ. וכ"ש דר"מ קדים לר"ש בזמן

וכיון שהם שניים זה אלל זה ה"ל להקדים דברי ר"מ אע"פ שנמצא כן במ"ש בפ"ק דמסות משנה ו' וד"ה ר"ש. ומיהו יש לומר דכיון דדברי ר"ש הם דומים ג"כ לדלעיל מיניה משנה ד' המהלך בדרך יחידי וכו' הלך סמוך לבין שניהם. ונעוד נראה לי דמפיקר לא קושיא. הואיל ור' דוסתאי אמר במדרש בשם ר"מ. ולא ר"מ נופיה. הלך שפיר מקדים ר"ש. המקדש בדרך. שהוא מקום סכנה. וי"מ דלא דוקא אלא ה"ה בניות אלא בדרך שכיח אילן ויזר ואפשר שיפסיק: ומה נאה ניר זה. דלא תימא דוקא אילן שהוא רואהו מרחוק ואומר מה נאה שזה ודאי שמפסיק. אלא אפי' ניר שנמצא בדרך כשהוא מהלך אפי' הו הפסק. דרך חיים: מעלה עליו הכתוב. פי' בדרך חיים דקמין ליה אקרא דרך השמר לך דתן לקמן וכ"כ במד"ש במשנה דלקמן אבל כהן מפרש דקמין ליה על פסוק הקוטפים מלוח עלי שית. (אויב ל' ד). דדרשוהו [פגינה י"ב] על הפוסקים מדברי תורה ועוסקים בדברי שיחה. וכן מתורגם דשנקין פתגמי אורייתא מן לוח לבנון מטול מילי דעלמא. וכיון שכן הוא מתורגם. מלמא דפשיטא הוא. וא"ל להוציא הכתוב צהדיא וקמן על המבין. כי אין דרך המגל לפרש. ואפשר נמי דהוא דורש שית. אילן. כמו וכל שית השדה (בראשית ז') שפירשו המפרשים אילן. והייט דנקט מה נאה אילן זה ע"כ ובפירש"י כתוב הכא ל"ג מעלה עליו הכתוב דהא לא כתיב קרא. ע"כ. וכן העתיק הר"ב מעלין עליו וכו'. אבל במשנה דלקמן העתיק ג"כ בזה הלשון. ואע"פ דהתם מיימי מקרא דהשמר וגו'. והא דלא תן הכא מחייב נפשו שנאמר וכו' כדלעיל משנה ד' אלא תן מעלה וכו' כאלו וכו' נ"ל דהכא לא הו אלא הפסק דרך עראי ומיד הוא חוזר אל משנתו. אבל לעיל קאמר דמפנה לזו לבטלה. ובמד"ש מפרש בשם הר"ם אלמושינו דלכא קאמר הכא מעלה וכו' להורות שר' חנינא בן חנניא [לעיל משנה ד'] דבר באיש אשר לו המקום והזמן הנאות אל ההתבודדות ע"כ. ולפירוש השני שכתב הר"ב דהכא במדרך וכו'. מפיקר לא קשיא ואדרבא דמעלה עליו הו חדוש דלמוד תורה כנגד טולס: ח כף השוכה. לאתויי אפי' מחמת עלות. וכו' שאפרש בס"ד. ובמד"ש כתב אפילו מחמת שהוא ערוד למלוא טורף לביתו אפי' מחייב נפשו. כי מקרא מלא הוא (פסלים נ"ה) השלך על ה' יתכן וגו' ואין נפטר רק מי שתקפה וכו': דבר אחר.

מלאכת שלמה

כתבתי דנפתן. ח ר' דוסתאי בר ינאי משום וכו'. מנחות פ' שני הלום דף נ"ט בשני לשון קלף ונראה שהגמיה ו"ל גרסא שם יסל אפילו שכתב שפירש שם כפי' כתיבת יד שכתב לשון

ר' יעקב אומר המקדש בר. פין נחמ"ע אן נס נכרי והמאיר ור"א יעקב נס הכנס הר"ר יהוסף אשכנזי ו"ל הגיה יעקב עוד הגיה הר"ר יהוסף מעלין עליו כאלו מחייב וכו' וכן הגיה ג"כ

י כ י תפארת ישראל י כ י

במקום פניה. מיהו ה"ה בניות בניות כשפסק בלמוד איסורא מיהו איתא. או י"ל דרבותא קמ"ל דלפיל בדרך שמתיים אילן ויזר, לא מחשב כאלום: וזה והיה שאר דברים נעלים. רק קמ"ל הו, אף שכן שנתו של מקום ב"ה: וזו אף דנאמת אית מחייב נפשו, דברי משנה להקב"ה. פ"כ נלי אדעתיה שאין פטו ולזו קשורים דברי אלהים חיים: וזו פ"י שיפסל מלמוד עליה תמיד:

חב נ"ל דלא דוקא בנזקה מיר. אלא ה"ק אם הונך ה' שום מעלה או סמ, כששר, נזורה, סכנה, וזרון. קול נעים, וכדומה, הקרינה לה, להשפיע ט בנזק: חג אף דרך נמחן חזר, ה"ה כשאר פנינים שקבלו מידו ית': חד אע"ג דלעיונא בתורה אסור בדרך. פ"כ מצינו ללמוד דברים פשוטים, שלא יעריכוהו כל כך [נפשות ד"י פ"ב וטולס מ"ד] ומתפרש בתורה, וכלמך בדרך. ונקט בדרך, מדלגה לסיים מחייב נפשו, דכל הדרגות

צינים
ח ר' דוסתאי בר ינאי
בר כף השוכה בר.
מנחות נ"ט פ"ב ע"כ:

שינוי נוסחאות
וכן בדוד הוא אומר.
נכ"ק וכן הוא אומר
בדוד. ר' שמעון. נכ"ק
ונכ"מ ונחמ"ו ונכ"מ
ונכ"ר ר' יעקב וכו'
פירש. אף נכ"מ א"ט
טולס מקום הטעם ר"ש
שן סוהר נגד טען
דברים אל פ"ט. המקדש
בדרך. ולי' יחידי אלא
לפי נסחיה ט' נפי פסוק
וכי' נכ"מ. ממשנתו.
נכ"ק ונחמ"ו משנתו.
מה נאה איילן זה ומה
נאה ניר זה. נכ"ק מה
נאה אילן זה כי פתח.
נכ"מ. ... ומה נאה ניר
זה מה נאה ניר זה.
במסכת ח"מ שנים
טולס כל שדה במקום
ניר. משה עליו
הכתוב באילו מתחייב
בנפשו. פי' פירש. ונפי'
המ"ו חסות קלף שהיה
לפניו במשנה שני
הקוטפים מלוח ט'
פ"ט. נכ"ק מעלין עליו
באילו וכי' נכ"מ.
נכ"מ הר"ר מתחייב
בנפשו. ולי' מעלה
עליו הכתוב וק חס"ל נ'
ו נפי' פסוק. ח ר'
דוסתאי. נכ"ק ר'
דוסתאי. ברבי ינאי.
נכ"מ ונכ"מ בר...
וכי' נחמ"ו ד"ק.
ונחמ"ו ד' רחוק ויחליל
ופלג ורבי... ופי'
הקדמות הרמ"ב לפי'
זרעם כפי'. מישום ר"ם
אומר. נכ"ק אומר
שם ר"מ אומר וזה
מחזק. כף השוכה
דבר אחד ממשנתו.
נכ"ק ונחמ"ו חלמ' ד'
הכס שהוא יושב
אשונה ושבת דבר
אחד... ופי' פירש ד"ס
כל ט'.

ראשון לציון
ח במשנה כל השוכה
דבר אחד בר. מנחות
נ"ט פ"ב ע"כ נ"פ ופי'
יפ"מ.

חידושי מהר"ח
פ"ג ד' חיים ד"ה וכן
בדוד בר ופסוק
דאיכא בר טכ"ל. ולי'
נראה פסוק דר"א איש
ברחוקא הוסיף על דברי
דוד כי דוד אמר על
נחמ"ו שעות לנבואה ור"א

חידושי הגר"א ו' ושונה. כמ"ש בפ"ב דמנחות ר"ב ג"כ כל הפוסק ט'. שנאמר הקוטפים וכו'. ונפי' דכ"ב (נ"ט ע"כ) כל הפוסק מד"מ ט' שנאמר חסות יפ"א וכו'.
זרע יצחק הרא"ש במסכת דר"מ. אף לפי הר"ל דמורה דר"ק חסותא פשה פשה וכו' ונפי' יפ"א וכו' דשם היה חסות כהן נבי שני רבנות ואפי' אלוהי לכוני כפי כחמה
כ"כ מלח הפניות מ"י שפשה השכנה בקריות, וזה יפ"א דל"ש היה רחל שפשה השכנה אלל בקריות לך הו סימו רבנן פ"ר אלפין וחלמ' וד"ק. ח פשה ר' דוסתאי ב"ר

[illegible]

ח"א דף פה ע"ב וישלח יואב תקיעה ג' מ"ש תקיעה ב' דמלשון התקיעה
משמע דלא ידע יואב מאתה ו תקיעה דל"ב הל"ל ושלח יואב
למטה הסכמה לתקיעה ולכן קאמר מ"ש ס' וק"ל: שם וטובל בשמן רגליו וז' חלקיו
ש"א אשר ב' ג' נכתב אשר כתיב אלף עשר' דלמא לפרושי דקאי להנתיב ומצד כמד
ישראל כמו מלך ומחשך מנעלך כתיב נתיב כסרשי"ם שם 18: שם ל"קיים מה שנאמר
יש שבתעשר ג' ר"ל דודאי מה שפ"ל לא ל' קלמן אלף ליה ס' לוי משום דפשיט נחול היה
דמשום שפירוש ס' ש"ן לחימר קלמן ל' אלף דה"ק קלמן לוי על מדה ו שיהי מראה שלמו
כמו למעד עטרת שער יש ל' ס' ר"ל קלמן ל' שחם דלמא ליהי כעשר וק"ל ל' כל שפיר
כל זה אינו ש"ן 18 ולקיים מדה ו דקאמר שלמה יש מחשך וגו' דנתיב מדה ו יש מתרשם
וגו' למעט מדה ו וק"ל:

ה"א דף פו ע"א מאי שבין המור בר, מסילת שמעון מגילת פ"ק יב:

ח"א דף פו ע"ב א"ר ו'א י'א לא יאורה ב'י. דיקא א"ר מלך נזר הוא בלא חזקין
 ב'רס יחא ד' ו'א"כ ויקח בלל א"ר נמי הכי משמע אלל דיחורא הוא
 למדרש א"ר ולל י' ט' ו'א"כ ויקח א"ר ד' דפרס לחומה דרשינן מיניה דלמלך נקראת
 מל שכן כ' כפי רש"י סס וסכא ודאי דלילא למדרש כן בחזק' הרב"ם ח' פ"ט וק"ל:
 שם ש"חן בצפון ומטורה בדרום ב'י. הך מלתא דשלקן בלפון ומטורה בדרום אינא
 טעמי במדרשית אלל דקחמך שלמן בלפון סחא היכלל בדרום סחא היכלל ויהי אפסר
 סיהס בלפון סחא היכלל ד' בדרום ח' בלפון ח' בדרום קינורו ח' מרוסקת סיהס סחא
 התפסקו מיניה במרש"י ט"ז ו' ח' מרוסקת סחא ח' אלל בדרך האילני' משתקב סחא
 בלפון סחאל מלי לאשמעין לא לאילני' כ' וק"ל: שם ורש"י לבית חלוצי שקופים
 אטומים תנא שקופין מבחוץ ב'י. גירסה רש"י ח' בסיך וז' שקופין מבפנים ואטומים
 מבחוץ וס"י שקופין מלפון משקוף וסחא מקום צ' שבלפון הוא מבנים כ' ט"ס ואלל ידענא
 סידוס אטומים לפי גירסא אלל לפי גירסתיה נחא יהי שקופים מלפון השקפה והסחאלות
 ואטומים מלפון אטום ומספה ומשמע ליה שקופין מבחוץ ואטומים מבפנים ואלל בסיך שקופין
 מבפנים ואטומים מבחוץ דל"כ מלי אשמועינן קרא דחא כל חלטות נמי עשין כך אלל סחאל
 אשמועינן אלל עשין בדרך שאל חלטות העשין להלוי משעס דלל לאורה ח' בריך וק"ל:
 שם מבחוץ לפרוכת ג' עדות דוא ח'א בא' ש"לם ב'י. מטילי כסות פ' סחא
 מדלקין ח' פ"ט:

ד"ר דף פו ע"א על חומותיר ירושלים ב"ר אל דמי לכם מאי אמרי ב"ר, משמע להו דבדאנטי ליידי האו קרא מדכחינן כהר הכי"ל ואל תהני דמי ל' עד יסוק וגו' וענין השומרים הם המלכאים המלמדים זאת על ישראל ומתאונים מלפניו יתברך על ישראל מהי גמולתם כד"י, ואמר מאי אמרי ב"ר אתה תקום תרחם ציון כי בא ב"ר, ככל יום וילנה לחמרים ק' כ"ח"ט היום אם סקולו תשמשו דככל יום פת הוא וכל מועד של הגאולה וק' מה שאומרים סנה ירושלים ה' וגו' שהוא לשון היה דכל פת ושפה הוא ומן הגאולה, ואמר ומשיקרא מאי חזו אמרי ב"ר כי בחדר ה' בציון וגו', דשיטו כמולם הוא כהר ציון וזאת נסיונו על מולם האל ומוציא ל"ה"ה רחמי ליה שיהיה הכסף שלם והשם שלם ומ"ל:

מליק פרק בל קרבנות

שתי הלחם פרק אחד עשר

ה"א דף צו ע"א המובא עין גר וידבר אליו זה השלחן פתח בו שלחניו של
אדם מכפר בו. פירש המוסקס דנחלה לנחלה פכ"ל וכן משמע
פסק הרמב"ם ו' דקמא והמחיר עין פלח דנחלה פתח עין ויסיק ליה דכתיב המזבח עין
ועי' (א) והא שמעון פירק ט"ס (ב) ע"ס פלח שמעון ע"ס דלמס (ג) משמע שמים
דלמס עין ד"ס (ד) וי' עין פתחניו פתח.

ח"א דף צה ע"א צורה מ"ט כ"י ח"א כ"י שירדו מתיכן באו כ"י. מ"ן
מכ"י ט"ז ועי' כ"י שחזר הלום נפת גדולתו את שפלותו מכ"י
ה"ס כענין זכר לנפלאה מלכים וד"ק ט"ז: ח"א שתדא אימת מלכות כ"י. מוסר
מכ"י פקד י"א ט"ז: ועלה לתרופה כ"י ח"א להתיר פה ש"למלה כ"י. מוסר
פקד פלג ט"ז:

וְהָיָה דָּף צֶמֶד עֵץ בַּתְּחִלָּה תַּשְׁמִישׁוֹ מִזְבֵּחַ בּוֹ, אֲשֶׁר יִסְמָךְ דָּמָא דְכִין עִשׂוּ שְׁלֹחַן
הַמַּחֲסוֹת וְהִלְקִי עַל הַסֵּהֶנֶה מִמֶּנּוּ כִּינֹחֶס לְהַקְדִּישׁ לְנֹלֵי שֶׁרָת
כִּמְרַשִּׁי מִנְחָם יֵשׁ כִּי קִדְשׁוֹ מִי שֶׁכָּרִי מְסָאֵם כְּלֵי שֶׁרָת עֲבִיל וְקֹרֵא דְמִימֵי הַכֹּהֵן כִּי הַקְדִּישׁ
לְנֹלֵי מִי וְיִקְדְּשׁוּ נָמִי מִנְחָתָן ק' וְק"ל: שֶׁם אֲשֶׁר שֶׁבֶרֶת דְּשִׁמְתָם בְּאֵרוֹן תִּנִּי רַב יוֹסֵף
מִלְּמַד שְׁחֵלְוֹתָיו וְשִׁבְרֵי לִוְיָוֹת בּוֹ, מְלֻחֹת הַשְּׁנִיט מְפֹרָשׁ כ' וְאֲשֶׁם אֵת הַטְּלוֹת בְּאֵרוֹן
לֵאלֹה נִקְטָה הַכֹּהֵן גִּם לְטוֹת שְׁנִיט מְפֹרָשׁ דְּקִשְׁתִּי דְּקֹרֵא וְדֹלֵי הִיג קָהִי לְטוֹת שְׁנִיט דְּלִרְשָׁא
דְּקֹרֵא כ'א וְאֲכֻסֹּת עַל לְטוֹת וְגוֹ קָהִי אֵלֶּי מְפִסְיוֹת דְּלִבְר שֶׁרָת שִׁמְתָם בְּאֵרוֹן דְּרִישׁ דְּגִם
שְׁכִי לְטוֹת הַלְטְשִׁיטִי אֵת מִנְחָתָם אֲלֵהֶן וְגוֹ בְּחִי: יִכֵּן הִי מִנְחָתָם בְּאֵרוֹן וְק"ל:
וְהָיָה דָּף צֶמֶד עֵץ בְּיָד יִשְׂרָאֵל שֶׁשֶׁבֶרֶת בּוֹ, מְפֹרָשׁ מִי הַכֹּהֵן עַל יִנְחֹתוֹ כ'ג וְעֵצוֹ וְזֵי

[illegible]

מליק פירק שתי הלחם

הנחות ותעריף

וא"כ תקפה עליו משנתו היו ענין אחד ופי' שלא יכול להבינו על בוריו ומה"ש
שכתו מהר, וא"כ תקשי אדרב"י מה"י דאבות דנפקא ליה מ"ן יסורו מלבבך
התקפה עליו משנתו ולא למחמת אונסו, לזה קאמרי התוס' דגם מחמת אונסו
מירוש תקפה עליו משנתו ומתני' היא, ומיטוב קושיית המהרש"א (בארות המים).
ה"ן י"ל במשנתו דלתם קאמר משמית דר"מ והכא משמית דנפשיה (בארות המים).
בס"ן עי' ק"ן אורה ובארות המים שמי"שבים ק"י המהרש"א, וע"ע שפת אמת ד"ה
בגמ' יכול אמ"י כשי' בדרבי תוס'. ל' בעינן ע"קב מוסרין בזה שלחם הפנים
מסורו על התורה, עיי"ש. לאן ק"ט, ק"ז, ל"ן דף כב ע"א ח"א ד"ה כל שאני.
ל"ן תוס' רמ"ו, ל"ן ישעיה נט, כ"א, ל"ח ב"מ דף ס"ה ע"א, ל"ן ד"ה וסולג'א
ל"ן חולין דף ק"ה ע"א, ל"ח דנצ"ל "ואחרונים" חובה, וכו"ה בחולין שם.
ל"ן בגמ', לפני המשתה, ס"א איוב לו, טו, מ"א לו, ל"ג, מ"ג בדפורי מ"ש מ"ך
אומות משאר "גוים", ובמהרש"א כע"י מ"ש מ"ך "זה משאר נכרים".
מ"ג מהרש"א כע"י "בארות", מ"ד פסחים לו ע"א.

א) דברים לג, כה. ב) אין מובן לפירו' לשון הגמ' דקאמר שמדד לי ששן וכו' והו' נגשה בי וכו' והעיקר לא הזכיר שהיה עוזק תחת יחידי ומראה עצמו כעני (בארות הפנים). ג) דף ע"א ח"א דיה מאי ששן המור, דף דף ג ע"ב. ה) במדבר יט, ב. ו) דיה שקופים וברשי' כתי' אי' כני' המהרש"א. ז) דף כב ע"ב ח"א דיה אלא ערות. ח) ישיעה סב, ז. ט) תהלים עז, ה. יא) ברכות דף נה ע"א. יב) אין מירשו רש"י ורבינו גרשום. יג) ב"ב דף ס ע"ב ח"א באמצע דיה תיר כשחרב. יד) משנה ג. יו) ע"י עיון ועקב מה שמישיב בזה. טו) דיה כדי שידעו. טז) ע"י רבינו גרשום, ועל ד"ח בפסחים דף פו ע"א שמפרש שכשיראה אותה הצורה יזכרו כשנפוצותיהם וגלו לכלב ויפסדו לדורות הבאים. יז) דף קב ע"א ח"א דיה ואילו לזידיה ודיה וישנם מתני'. יח) סנהדרין דף ק ע"א ח"א דיה ועלהו לתרופה. יט) במדבר יו, ב. כ) דברים י, ה. כא) דברים י, ב. כב) מלמד מלמד שלוחות. כג) ביבמות דף סב ע"א ח"א דיה אשר שרבת. כד) מו"ק דף יז ע"א. כה) דיה כסלו. טז ס"א מ"ח. כז) כונת התוס' דלא תפרש מחמת אונסו היינו מחמת חליו

ח כל איש מישראל חייב בת"ת וכו'. מלמד נגמל כמה חכמים שהיו חולקים ועניים כמו ר' אלעזר כרם שהספיקו [פ"ד:] שהיה הולך ור' חנינא בן דוסא שהענינו [כ"ד:] כ"ה. והלל כפרק אחר להם התמונה [יחא ל"ה:] שהיו עניים וטובים עוסקים בתורה: **בן גדולי ישראל** היו שהם חוטבי עצים. כגון הלל: ומהם שאלו חסידים. כגון רב הונא כפרק שני דייני גזירות (כתובות ק"ה): ומהם שומרי. כגון רב יוסף:

י' יא עד אימתי חייב ללמוד תורה וכו'. וחייב לשלש זמנים ולמדידתו. מיתר דרך ספרה פ"ק דקדושין (דף ל'): **יב ברא** בתחלת תלמודו וכו'. זה דבר פשוט לנגמל לדרך זמן רב מה שאין נרץ להקפיד ולתפוס ואלה שומרים העולם שאין משלשין:

מושיבין

עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזור על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום (ו)ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה: **בן גדולי חכמי ישראל** היו מהן חוטבי עצים ומהן שואבי מים ומהן סומים ואף על פי כן היו עוסקים בתלמוד תורה ביום ובלילה והם מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש משה רבינו: **י' עד אימתי חייב ללמוד תורה עד יום מותו** שנאמר **ופן יסורו מלפניך כל ימי חיך.** וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח: **יא** וחייב לשלש את זמן למידתו. שליש בתורה שבכתב. ושלש בתורה שבעל פה. ושלש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המדות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה. וענין זה הוא הנקרא גמרא: **יב** כיצד היה בעל אומנות והיה עוסק במלאכתו שלש שעות ביום ובתורה תשע. אותן התשע קורא בשלש מהן בתורה שבכתב ובשלש בתורה שבעל פה (ו)ובשלש אחרות מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר. ודברי קבלה בכלל תורה שבכתב הן ופירושן בכלל תורה שבעל פה. והענינים הנקראים פרדס בכלל הגמרא הן. כבמה דברים אמורים בתחלת תלמודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד (ו)בתורה שבעל פה יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד לפי רוחב שיש בלבו וישוב דעתו: **יג** אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש. מפני שלא נצטווה. וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המצווה שעשה אלא פחות ממנו. ואע"פ שיש לה שכר צו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה. מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות. כבמה דברים אמורים בתורה שבעל פה אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות:

א כימ דף ל"ג סמ"ג עסק י"ב טור י"ד ס"ר רמ"ז:

לחם משנה

הא קמ"ל דלי כפי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית נראה כר' יוחנן מ"מ משמע ליה קולא גדולה והלך להחמיר דהא ר' יוחנן בעלמא אחר דכר זה אסור לאחורו כפני עס הארץ:

יא וחייב לשלש את זמן למידתו וכו'. כפ"ק דקדושין (דף ל') אמרו שם לעולם ישלם אדם שטתיו והקפיו מי ידע כמה היו וחורלו לא לריבא ליומי. ופירש רבינו כדברי רבינו חס דככל יום ויום ישלם חזרו שכתב כלה היה בעל אומנות וכו':

יב ברא בתחלת תלמודו של אדם וכו'. זה כמד רבינו לתם סתך שאין אנו נוהגים אלא בתלמוד לזה אמר סבירא דנפשיה כד"א בתחלת תלמודו וכו'. ורבינו חס חורן בענין אחר דאין סתמין אלא דלמדין דתלמוד ככל כליה כחוקא ונמשנה ונלמוד וכו':

יג אשה שלמדה תורה וכו'. קטנה פקד היה טעל (דף כ'): אמרו שם כחשנה אם יש לה זכות היתה הולך לה וכו'. ואמרו שם כחשנה אילמא זכות דתורה הא אינה מלוזה ועושה וזין לה שכר כשכר האיש. עוד אמרו שם כל המלמד את בתו תורה מלמדה תפלות (ו"ל פירש כליה):

תורה מלמדה תפלות (ו"ל פירש כליה) וי"ל פירש כליה אלא וי"ל נרש"י של פסטי: (א"ל נרש"י של פסטי): **יח** אשה שלמדה תורה וכו'. קטנה פקד היה טעל (דף כ'): אמרו שם כחשנה אם יש לה זכות היתה הולך לה וכו'. ואמרו שם כחשנה אילמא זכות דתורה הא אינה מלוזה ועושה וזין לה שכר כשכר האיש. עוד אמרו שם כל המלמד את בתו תורה מלמדה תפלות (ו"ל פירש כליה):

ובל

מגדל עז

מה אני בחנם עד אביהם שלמדו רבו כספם. פקד אין פ"ק המדר (שם כ"ט). טר כנסתו פקד עד כהן: ח' כל איש מישראל חייב בת"ת עד סוף שנתו. כחשנה יחא ס' אחר להם התמונה (דף ל"ה): **יא** וחייב לשלש את זמן למידתו עד הוא הנקרא תלמוד. חשנה ע"ז פ"ק (דף י"ט) ופ"ק דקדושין (דף ל'): **יב** יג כיצד היה בעל אומנות ב"י עד שלם נמשנה. פ"ק דחשנה ע"ז (דף י"ט): וכל העושה דבר. פ"ק דחשנה ע"ז. וכב"ק פ' המנוח (דף פ"ו): ואע"פ שיש לה שכר צו בו עד סוף הפקד. פ"ק דקדושין (דף ל"ה ל"ז). ופקד היה טעל (פסטה דף ל"ה):

מושיבין

ובמסכת סוטה פ' י"ד נרש"י בשם שאר אסור לעולם בלא טעל בלא פלשין בלא בשמים כך אי אסור לעולם בלא סקרא ונשנה וחלמוד אבל אסור אדם שקטל בתלמוד ולא שימד בתלמוד ולא שימד סקרא ונשנה ויבא לדי תלמוד אלא ע"ס שילמד סקרא ונשנה ויבא לתלמוד ועל זה נאמר הן עשיר קרית עניו וכוונתו נשגבת במשכיתו וע"ס וכו' וזה נשל אסור שנה וקרא ולא שטת תלמודי וחכמים דרי זה בוד וע"ס: י"ג ("ברא", השו"ב כתב אישכא י"ד ס' רמ"ז):

אבל חס"ג כתב כן:

הנהגות מייסודיות

ח (ו) ובשעות החזקות כסוף על הא דאמר רבי יוחנן ב"י שרי חלום אפילו לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ישר דבר זה אסור לומר בפני עין הארץ. ספר הכוזב ע"כ: י' (פ"ט) לאין י"ג בכלל הארץ וכו' מברר תורה דאמר קרא וכן יסורו ע"ס: י"ב (ח) בי קאמנו ליומי, אבל רש"י פירש שקטקט שני ימים במקרא ושני ימים בנשנה ושנים בתלמוד וכן כל שבת ושבת רבתי הם החלודי בכל קרא סקרא נשנה ותלמוד בראשיתן בסנהדרין בכל בלילה במקרא בלילה בנשנה בלילה בתלמוד ואין צריך לחשול יותר אלא יעסוק בתלמוד בכל וכתב בא"א החלק נדונים לקרות פ' קרבנות ואחרו מקומן ובריתא ד"ל מידות. ע"כ: (ט) ב"ל אלו מציאות ת"ר העוסקין במקרא מידה ואמה מידה כ"י ע"ס. ובמסכת סוטה פ' י"ד נרש"י בשם שאר אסור לעולם בלא טעל בלא פלשין בלא בשמים כך אי אסור לעולם בלא סקרא ונשנה וחלמוד אבל אסור אדם שקטל בתלמוד ולא שימד בתלמוד ולא שימד סקרא ונשנה ויבא לדי תלמוד אלא ע"ס שילמד סקרא ונשנה ויבא לתלמוד ועל זה נאמר הן עשיר קרית עניו וכוונתו נשגבת במשכיתו וע"ס וכו' וזה נשל אסור שנה וקרא ולא שטת תלמודי וחכמים דרי זה בוד וע"ס: י"ג ("ברא", השו"ב כתב אישכא י"ד ס' רמ"ז):

שבעל פה בלה, שהן כל ההלכות בטעמיהן בדרך קצרה, שהן פרוש כל

קונטרס אחרון

מסתימת לשון הרמב"ם הלכות אישות פרק ט"ו¹⁰ שכל אדם שחפץ לעשות כבן עזאי אין בידו עון. והטעם פירש שם הרמב"ם תחלה² שהעוסק במצוה פטור כו'¹¹. ואף שמבטלין תלמוד תורה למצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, כדאיתא במ"ק דף ט"ז¹² ובירושלמי דברכות פ"ק¹³ ולית ליה לרשב"י שמפסיקין לעשות סוכה ולולב כו' הלמד שלא לעשות כו', היינו להפסיק לפי שעה וזמן מה ואח"כ חזור לתלמודו¹⁴, אבל לא להיות רחיים בצוארו שהוא ביטול תמידי עולמית, ויוכל לבא לידי שכחה לשכוח דברי תורה הרבה כשלא יהיה לו פנאי לחזור על תלמודו כראוי. ואין ידיעת התורה נרחית מפני מצוה זו דפרו ורבו אף שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים¹⁵, כמו שאינה נרחית בתחלת לימודו של אדם שאמרו¹⁶ ילמוד תורה ואח"כ ישא, ובטל ממצוה זו שנים רבות מאד אחר כ"ף, כל זמן שלומד תורה ע"ש ברמב"ם¹⁷, וע"כ הטעם משום ידיעת התורה עדיפא ממעשה¹⁸, דאי משום שיוכל לקיימה אח"כ¹⁹ אטו מי ידע כמה חיי²⁰, וא"כ הוא הדין אחר שלמד, אם ישכח תלמודו, דדומה לאשה שיוולדת וקוברת²¹. והיינו טעמא דבן עזאי להרמב"ם שלא נשא לעולם משום דלעולם יש לחוש לשכחה כל זמן שאינו עוסק בתלמוד תורה, כמ"ש בהלכות תלמוד תורה²² עד יום מותו שכל זמן שאינו לומד שוכח ע"ש.

ואפילו בשוכח דבר אחד מתחייב בנפשו²³ ועובר בלאו²⁴. והא דלא מנה הרמב"ם לאו זה במנין (המצות) תרי"ג²⁵ (וגם בחיבורו לא הביא איסור לאו זה כלל השנוי בברייתא וגמ' פרק י"א דמנחות²⁶), י"ל משום דס"ל דאזהרה זו דהשמר לך פן תשכח וגו' אינו לאו בפני עצמו אלא השמר דעשה נמי לאו הוא²⁷ לפ"ד הרמב"ם פ"ד²⁸ מהלכות תפילין, וה"נ השמר דעשה הוא לפי דעת הרמב"ם, כמ"ש בהרי"ט²⁹ עד אימתי חייב ללמוד עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך וכל זמן שאינו עוסק בלימוד הוא שוכח, וא"כ מצות עשה דתלמוד תורה כהלכתה ולא דשכחה הם דבר אחד לפי דעת הרמב"ם³⁰. והשוכח מחמת שאינו חוזר לימודו כראוי³¹ אפשר

לתלמוד), ותבאר בק"א כאן (בתחילתו ובד"ה ולזה) שלדעת רש"י רק חלק זה רוחה נישאק, ולא הפלול שבתלמוד (וראה שם ביאור דעות רמב"ם ורא"ש בזה).

ב ראה ק"א (ד"ה אלא): ואפילו זרעים קרשים ושרדות יכול ללמוד כ"כ עד שיזכר בע"פ וליבטל מפייה ורביה. ג כדלעיל פ"ב ה"א, וק"א שם סוף ס"ק א (שלדעת רש"י זהו החלק הראשון של התלמוד, דבן חמש עשרה

צינונים לקונטרס אחרון

לא סנהדרין צט, סע"א. וכדלעיל בפנים פ"ב סוף ה"ד.
לב פ"א ה"י.
לג רבי דוסתאי ברבי ינאי משום רבי מאיר באבות פ"ג מ"ח. וכדלעיל פ"ב ה"ד.
לד מנחות צט, רע"ב. וכדלקמן ברעת הסמ"ק. וכן נפסק לעיל שם. וראה לקו"ש חלי"ד ע' 24 ואילך.
לה כקושיית דרך מצותיך ח"ב אזהרה ט. דינא דחיי על הסמ"ג ל"ח יג. חקרי לב יו"ד ח"ג ס"י קא.
לו במנחות שם היא מימרא דריש לקיש (לענין לאו). ומובא שם גם מרבי דוסתאי ברבי ינאי (שהובאו דבריו במשנה אבות שם, לענין מתחייב בנפשו).
לו כרבי יוחנן מנחות לו, ב.
לח הלכה י, שהמניח תפילין אחר שקיעה עובר בלאו (ומ"מ אינו מונה אותו ללאו בפני עצמו, כיון שהוא השמר דעשה). וראה רמב"ם הל' רוצח ושמירת נפש פ"א ה"ד. לקמן הל' שמירת גוף ונפש ה"ג.
לט פ"א ה"י.
מ וכיון שמנה העשה של לימוד התורה לא מנה הלאו של השמר.
מא כמבואר ברמב"ם שם סוף ה"ב (שזה אינו השמר דעשה של לימוד התורה אלא ענין בפני עצמו).

יט הלכה ג: מי שחשקה נפשו בתורה (משמע אפילו אינו לומד בפלפול התלמוד כו'). ודעת הרא"ש בזה מבוארת לקמן (ד"ה ורבנן).
כ בהלכה ב.
כא מן המצוה, וכל שכן בתלמוד תורה. וכדלעיל ס"י לח ס"ו (לענין מצות) ושי"ג. וראה הער"ב תתע ע' 50.
כב רע"ב. וכדלקמן פ"ד ה"ג. וראה גם לעיל א"ח ס"י לח ס"ט ושי"ג. וטעם החילוק בזה בין תורה למצוות ראה לקמן שם ולעיל א"ח ס"י תמד ס"יח.
כג סוף ה"ב. וכדלקמן שם.
כד וכ"ה כאן בפנים, ולעיל א"ח ס"י תמד ס"יח. ומקור חילוק זה יתבאר לקמן (ד"ה אבל מ"ש וד"ה והנה חילוק).
כה כדלקמן (ד"ה אבל אין).
כו קידושין כט, ב. וכנפסק כאן בפנים ושי"ג.
כז בהל' אישות פט"ו ה"ב: הרי זה מותר להתאחר (אחר עשרים שנה).
כח וכ"ה כאן בפנים, שנרחית מפני מצות תלמוד תורה השקולה כנגד כל המצות.
כט כמבואר לקמן בפנים ה"ב (יגמור בעשרים שנה או יותר), ונאמר שדוחה מטעם אפשר לקיים שניהם.
ל עפ"י קידושין ל, א. וכדלעיל פ"ב ה"א.

הַתְּרִי"ג מִצְוֹת בְּתַנְאֵיהֶן וּדְקֻדָּתָהֶן וּדְקֻדָּתֵי סוּפְרֵיהֶן, וְאַחֵר כֶּךָ יִשָּׂא

קונטרס אחרון

דהוי בכלל תקפה עליו משנתו לפי דעת הרמב"ם, וכדתנן^מ שאינו מתחייב עד שישב ויסיר מלבו, וגם אינו עובר כדתניא במנחות שם, והיינו השמר דעשה^מ. אלא דזה דוחק שהרמב"ם יפרש פירוש תקפה שלא כפשוטו כדפרש"י^מ ורע"ב ושאר המפרשים שבמדרש שמואל. ועוד אמאי לטויה רבנן לצייד הרמאי לא יחיה כו'^מ. ואין לומר דאף שאינו עובר בלאו בכהאי גוונא^מ אעפ"כ יש חיוב לזכור ולא לשכוח מקרא^מ דושננתם או מדכתיב^מ ותשכח תורת אלהיך וגו', א"כ סוף סוף הוה ליה להרמב"ם להביא איסור זה בחיבורו. אלא ודאי דסמך על מ"ש^מ וחייב לשלש זמן כו' כדי שלא ישכח דבר כו', דממילא משמע דגם בתחילת לימודו צריך לחזור כל כך שלא ישכח כו', שאל"כ לא יועילו לו אח"כ עתים מזומנים כו' ע"ש^ל, וחייב זה הוא מפי השמועה, ככל דיני תורה שבע"פ. וכמו חיוב לשלש זמן כו', שכך קבלו חכמים ביאור מצות והנהגת הלימוד איש מפי איש (וכמ"ש בהקדמתו בחיבורו שכל המצות שניתנו למשה בסיוני בפירושן ניתנו שנאמר וכו') והמצוה זו פירושה כו' ע"ש), שצריך ללמוד תורה שבכתב ושבעל פה בכל יום בתחלת לימודו, אע"ג דאל תקרי וושננתם כו'^מ היא אסמכתא בעלמא, וה"נ לאו דהשמר ופן בשוכח מחמת שאינו חוזר לימודו כראוי הוא אסמכתא, לקבלת חכמים איש מפי איש שצריך לזכור כל התורה, וכדכתיב ותשכח תורת וגו', ועיקר הכתוב השמר דעשה הוא כדמסיים ופן יסורו וגו' במסירם מלבו. ומשום הכי לא מנאו במנין תרי"ג, כמו שלא מנה לאו דהשמר דעשה גבי תפילין ע"ש^ל. וסמ"ק [סוף סי' ק"ה. ובסי' ט"ו נמשך אחר הסמ"ג^ל] שמנאו ללאו בפני עצמו ס"ל דלאו אסמכתא היא. ומי שאינו חוזר לימודו הרי זה כמסיר מלבו מדאורייתא לסמ"ק, אבל לרמב"ם הוא מקבלת חכמים בע"פ.

אבל אין לומר דהיינו טעמא דבן עזאי דסבירא ליה שהיא מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, כדקאמר^ל אפשר לעולם שיתקיים כו', דלא קאמר הכי אלא לשואלים שאינו מקיים מה שדורש נאה שהוא ממצט הדמות כו', ולזה אמר שאפשר לעולם כו', לעולם דייקא, שהעולם יוכל להתקיים, אבל המצוה אינה מתקיימת ע"י אחרים כי המצוה היא על כל אחד ואחד בפרט, והיא חובת הגוף כסוכה ולולב שצריך להפסיק מתלמוד תורה^ל ולא סגי במה שכל ישראל יושבים בסוכות.

ורבנן לא פליגי על בן עזאי (לפ"ד הרמב"ם^ל). ומשום הכי הרשות נתונה לכל אדם החפץ לעשות כבן עזאי לפ"ד הרמב"ם^ל. וכן פסק בש"ע אה"ע סי' א'^ל. וגם הרא"ש שכתב^ל כי לא יתכן כו' מודה להרמב"ם דגם עכשיו יכול אדם לעשות כבן עזאי, ומשום הכי פסק כן בש"ע בלי שום חולק, וכוונת הרא"ש היא כדסיים בלשונו שלא מצינו כו' שנפשו חשקה כו', חשקה דייקא, ור"ל מדלא מצינו כן רק בבן עזאי מכלל שאין נכון לעשות כן לכל אדם, אף שאין איסור בדבר, והיינו טעמא

ד כדלעיל פ"א ה"ד, ופ"ב ה"א.

ה כדלעיל פ"ב ה"א.

ציונים לקונטרס אחרון

<p>מב אבות פ"ג מ"ח.
מג וכיון שאינו עובר אלא כששוכח מחמת שלא לומר (משא"כ כששוכח מחמת שאינו חוזר), לכן מובן שהוא השמר דעשה, ואינו לאו בפני עצמו.
מד ששכחה בעל כרחו. וכדלעיל פ"ב ה"ז: מפני שהיא חמורה עליו ולכן נשכחה ממנו ולא הועיל לו מה שחזר עליה כראוי.
מה עירובין נד, ב (שמרבה בגירסא ואינו מחזר עליה, רש"י. וכדלעיל שם). הרי שאם אינו חוזר הוא עובר ומתחייב כו'.
מו שלא בזה מיירי השמר כו'.
מז דברים ו, ז (וכדלעיל פ"ב ה"ג, שמכאן לומדים שתהיה סדורה ושמורה בפיו).
מח הושע ד, ו. יומא לת, ב.
מט פ"א ה"א"ב.</p> | <p>נ וכן נפסק לעיל פ"ב סוף ה"ו.
נא אלא ושלשתם (קידושין ל, א).
נב כיון שאינו לאו בפני עצמו, וכדלעיל.
נג ל"ת יג (שהוא חיוב שלא לפרוש מהתורה).
נד בן עזאי ביבמות סג, סע"ב. וראה והגית בו ע' מ"ה.
נה ירושלמי ברכות פ"ק סוף ה"ב (הובא לעיל ד"ה ומכל מקום, ולקמן ד"ה אבל מ"ש).
נו ה"ל אישות פט"ו ה"ג. וראה מגיד משנה שם (שקיבלו חכמים תשובתו).
נז כדלעיל ד"ה ומכל מקום.
נח סעיף ד.
נט קידושין פ"א סי' מב: שלא יתכן שיתבטל מפריה ורביה כל ימיו שלא מצינו זה אלא בבן עזאי שחשקה נפשו בתורה.</p> |
|---|---|

תקלה בא על ידו. ונקרא פושע מפני ששגגת תלמוד עולה זדון:

יכול אפי' תקפה עליו משנתו תלמוד לומר ופן יסורו מלבבך הא אינו מתחייב עד שישב ויסירם מלבו. אם שכחה על ידי הזקנה או על ידי אונס אחר רחמנא פטריה:

רבי דוסתאי בר ינאי משום ר' מאיר אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו שנאמר (דברים ד יט) רק השמר לך וגו'. אשר לא נתן בלבבו לאמר כי השכחה מצויה בבני אדם היה לו לחזור ההלכה הרבה פעמים ולחשוב בה כל היום וכל הלילה עד שלא תוכל לסור מלבבו ולא עשה הרי זה מתחייב בנפשו כי יבא להורות על פי הזכרתו ויאמר כך אמר לי ר' ויאסר המותר ויתיר האסור ונמצאת

רבי דוסתאי בר ינאי משום רבי מאיר אומר כל השוכח דבר ממשנתו וכו'. לפי שיש דמיון לדברים אלו אל דברי רבי יעקב סמכם זה לזה אע"פ שזה התנא תלמידו של רבי מאיר והוא מהתנאים האחרונים כי ר' ינאי אביו היה תלמיד רבינו הקדוש החותם המשנה. ולא מצאנוהו במשנה אלא במסכתא זו ובמס' עירובין והוא נזכר בגמרא בראשון מגיטין ובפרק המפלת. ודע כי כל מקום שנמצא רבי פלוני ברבי פלוני בספרים הישנים כתוב בי ר' פלוני כלומר בן רבי פלוני וכן תמצא בפיוטי הקליר בראשי הבתים אלעזר בי ר' קליר וכן רבן גמליאל ברבי כן היא קריאתם בי רבי כלומר בן רבי הוא רבינו הקדוש כמו שפירשנו. ובראשון מחולין יש ברבי אומר ושם פירש רבינו שלמה ז"ל שהוא שם חכם. וכן בפרק ואלו טרפות ובפרק קמא דמכות אבל במקומו מהתלמוד יש על ר' יוסי ברבי בפרק הישן אמר רבן גמליאל לי התיר ברבי ובפרק מצות חליצה מדבריו של ברבי על רבי יוסי וכן בפרק ראשית הגז והיו קורין אותו על שם כבודו שהיה אדם גדול או על שם כבוד אביו שהיה ר' חלפתא. ובפרק הקומץ רבה אמר רבי יוסי יהודה ברבי על כבוד אביו שהיה רבי אלעאי. ורש"י ז"ל פירש שם יהודה החכם ובמסכת סוטה פרק כשם פירש רבי

יוסי ברבי גדול בדורו ובתורת כהנים פרשת נגעים אמר רבי יוסי רואה אני את דברי ברבי על ר' יהודה. וכן במדרש קהלת חזקיה ברבי ויהודה ברבי שהיו בני רבי חייא הגדול. וכן בפי' אל טרפות אמרו מדברי ברבי נכר וכו' על חזקיה. וכן בראשון מקדושין יודן ברבי ושם כתב רש"י ז"ל כל היכא דקרי ליה ברבי מלשון חכמה וחריפות ובפרק כיצד מעברין כתב גדול בדורו. וכן בילמדנו רבי אבין הלוי ברבי רבי תנחומא ברבי. ובפרק בן זומא יש במשני רבי אליעזר הקפר ברבי. ובפרק כיצד מעברין הושעיה ברבי וכן בפרק ראשון מחגיגה וכן בפרק שלישי מבכורות בעי אחי ברבי וכן בפרק האשה שלום בפרק אם אינן מכירין אמר רבי יהושע על רבן גמליאל ואל יגזור עלי ברבי. ואמר כי השוכח דבר ממשנתו בפשיעתו מפני שלא חזר עליה מעלין עליו כאלו הוא מתחייב בנפשו וכבר משלו משל בפי' שתי הלחם וכן באבות דרבי נתן ובספרי פרשת עקב לאדם שמסר לעבדו צפור דרור ואמר לו כמדומה אתה שאם אתה מאבדה שאני נוטל ממך איסר בדמיה נשמתך אני נוטל ממך וזהו שאמר הכתוב רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך. וכתב רבינו יונה ז"ל כי הוא מתחייב בנפשו לפי שעל ידי שכחתו יבא

לאסור את המותר ולהתיר את האסור ונמצאת תקלה באה על ידו ונקרא פושע לפי ששגגת תלמוד עולה זדון וזה אמת הוא שהרי אמרו בשני ממציעא והגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים ששגגות נחשבות להם כזדונות ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ שזדונות נחשבות להם כשגגות ואינו נראה לי שיהיה החיוב מפני שגגת הוראה שאם מפני זה הוא מתחייב בנפשו אם תקפה עליו משנתו למה הוא פטור הרי באה תקלה על ידו והיה לו למנוע עצמו מלהורות. אבל נראה שהוא מתחייב בנפשו מפני השכחה עצמה שהיתה עמו תורה משמרתו מהמות ושכחה בפשיעתו וכדאי הוא שיתחייב בנפשו וכמו המשל שהזכירו בגמרא כמו שכתבתי וכן אמרו שם בגמרא תורה ניתנה בארבעים ונשמה נוצרה לארבעים יום כל המשמר תורתו נשמתו משתמרת. וכן אמרו גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית זה תלמיד חכם המתרשל בתלמודו ואם תקפה עליו משנתו שהיתה קשה עליו ומתוך קשיה שכחה וזה הוא תקפה עליו כמו הרועה שהוא שומר שכר והבהמ' עלתה בראשי צוקין אשר בפי הפועלים אינו מתחייב בנפשו כיון שלא פשע בה שאפי' השומר הוא נפטר מתשלומין שהרי אנוס הוא ואנוס רחמנא פטריה ולשון תקפה עליו משנתו דומה ללשון תקפתו ועלתה לראשי צוקין בפרק המפקיד לשון אנוס וזהו

9 – חידושי הגר"ז על התורה פרשת ואתחנן

שקורין חכמים שכח תלמודו מפני אונסו שאין נוהגין בו מנהג בזיון וראוי לכבוד ובירושלמי פרק ואלו מגלחין אמרו זקן ששכח תלמודו מחמת אונסו נוהגין בו כקדושת הארון. וכן הדין שהרי לוחות ושברי לוחות מונחין בארון שנא' הלוחות הראשונים אשר שברת ושמרתם בארון כמו שזכר בראשון מברכות ובפרק השותפין שרצו ובפי' שתי הלחם ושם הביאו משנה זו וכך היא כתובה שם אמר ריש לקיש כל המשכח דבר מתלמודו עובר בלאו דכתיב רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח וגו' וכדרכי אבין אמר אלעאי כל מקום שנא' השמר פן ואל אינו חלא לא תעשה רבינא אמר השמר פן בשני לאוין הן רב נחמן בר יצחק אמר בשלשה לאוין הם שנאמר השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך יכול אפי' מחמת אנוס ת"ל ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך במסירם מלבו הכתוב מדבר רבי דוסתאי בר ינאי אומר יכול אפי' תקפה עליו משנתו ת"ל רק. ומצאתי נוסחאות משניות קדומות עד שישכיל וידיחנה מלבו. ויש שוכח תלמודו מפני אנוס חולי כמו רב יוסף כמו שזכר במסכת נדרים בפרק אין בין המודר וכן אירע לרבינו הקדוש בקצת הלכות כמו שזכר שם והתלמוד אומר שאין אלו נכנסים בכלל זה החיוב ומשנה זו גם כן אינה כתובה בסדורי התפלות :

...והנה בכתר ראש מביא בשם א"י הגר"ח מוולאזין וז"ל בענין השוכח ד"א ממשנתו זה קאי על הראשונים שלמדו בע"פ עכ"ל, והביאור בזה, דעיקר אזהרה זו היא על תורה שבע"פ [שהיא הנקראת משנה, כדאיתא בברכות דף ה' תורה זה מקרא והמצוה זו משנה, ובהקדמת הרמב"ם תורה זו תורה שבכתב והמצוה זו פירושה וכו'] ומצוה זו היא הנקראת תורה שבע"פ, וכ"ה ברמב"ם פ"א מהל' שחיטה ה"ד, ועיין במבוא התלמוד לר"ש הנגיד וז"ל המשנה היא הנקראת תורה שבע"פ והיא יסוד התורה שהעתיקו ממשנה רבינו ע"ה עד ימי רבינו הקדוש ע"ה עכ"ל] הנמסרת מדור לדור, ועלה הוא דתנן דאם שכח ד"א מהקבלה הנמסרת לו ה"ז מתחייב בנפשו, וזהו דתנן ממשנתו, דהיינו תורה שבע"פ כנ"ל, אבל אחר שכבר נחתם התלמוד ונפסקה הקבלה של תורה שבע"פ איש מפי איש, שוב אין זה בכלל שוכח ד"א ממשנתו, דעיקר אזהרה זו היא על המשנה המסורה בע"פ של תשכח...

כדי ספרי תורה. וא"ת א"כ אמאי קרי להו ענין רע, הרי טובה היא שיקבלו עליהם שבר ג"כ. ו"ל דנשי שמקבלין עליהם שבר כחלמוד תורה, מ"מ הם לריסין יגיעה טפי מספר תורה שאיט כל כך גדול, וכשעה ששוקקים בהם מחנכילים מלעסוק בה"מ, ואילו היו עוסקין בספר תורה היו זוכין לשכר זה כיגיעה מועטת שהיתה בספר תורה, וכשהיו יגיעין יותר היו זוכין לשכר טפי, ועכשו כיגיעת נביאים וכחוננים שגריסין יגיעה מרובה, אינן זוכים אלא כיגיעת ספר תורה שהיתה בזמן מועט:

שארם לפד תורה ושבחה.

והיינו ענין רע. ופירוש נתן הא"י"ם, שמתכבד האדם להיות בו שפחה. ופירוש לענות בו ענין עינו, כדמחנכין לאסתגפא ביה, כי זה נער גדול לאדם. ור' יצחק פליג ואמר שלטובתו נתן לו ענין זה, ולפי זה פירוש לענות בו לשון מענה שיהיה הונה תמיד בתורה, ומ"מ קרי ליה ענין רע לפי הפרסום, דנראה שהשפחה דבר רע: ולא היה משיגה בה עיניו. והיה מפסיד שבר והגית בו יומם ולילה [וישע א. פ.]: זה שיפוטו של גול

סויע. לא קם ולא זע ממנו: עליהם שקר כחמשה ספרי תורה. רבי אבהו אמר, זה שפוטא של תורה, שאדם למד

תורה ושוקתה. רבנן דתמן בשם רבי יצחק

דקבא ורבי טוביה בשם רבי יצחק, לטובתו אדם למד תורה ושוקתה, שאלו היה אדם למד תורה ולא שוקתה, היה מתעסק בתורה שמים שלש שנים וחוזר ומתעסק במלאכתו, ולא היה משיגה בה לעולם כל ימיו, אלא מתוך שאדם למד תורה ושוקתה, אינו מזיז ואינו מזיז את עצמו מדברי תורה. ורבנן אמרי, זה שפוטו של גול, תדע שהוא בן, שהרי דורות הראשונים על ידי שהיו עסוקין ושטופין בגול, היאך מה דאף אמר [איוב כד, ב] גבולות ישיגו עדר גולו וירעו, ראה כי נמחו במים מן העולם, אכל שקט ראובן וגד

טעמו כדרי יוחנן דלעיל, אלא דלרי יוחנן היינו משום דגול מקטרג בראש כל העבירות, ורבנן קאמר פו שעל ידו נמחק מן העולם: דרך מה דאת אמר גבולות ישיגו, ודבור המבול מיירי, דהתם [וי' טז טז] כתיב קל הוא על פני מים, וכמה קראי דליתנהו התם מפרשי להו כחנחומא [נח י] ובכ"ר פרשת נח [נח כ] דבור המבול. וא"ת א"כ מאי קאמר שפ"י הגול נמחו מן, דהא כתיב בהו התם נמי לאור יקום רוחם [וי' טז טז] ועין טאף שמה נשף [וי' טז טז] והמה היו במרדכי אור לא הכירו דרכיו [וי' טז טז], דמשמע שעבדו עבודה זרה נמי. ו"ל דמדאקדים גבולות ישיגו משמע דעל זו היתה עיקר מפתחם. וא"ת תיפוק ליה מדכתיב [נח טז טז] כי תלטה הארץ חמם מפניהם, ואמרין בפרק חלק [פסחין קא ע"א] לא נתחם גור דינס אלא על הגול. ו"ל משום דחמם משמע נמי לשון עבודה זרה גילוי עריות שפיכות דמים, כדליתא בכ"ר פל"א [וי, לה] מימי מהבא דכתיב כהדיא גולו. אי נמי פ"ל כ"ר חגיגה דאמר התם [נח] חמם פחות משהו פרוטה, גול שיה פרוטה, וכן היו דור המבול עושין כו', להכי מייתי מהבא דכתיב גולו, דגול דהו שיה פרוטה, ילפינן מהתם דליתא מיתה, אבל לא על פחות משהו פרוטה, כמו שנתחייב דור המבול, דשאי בן נח שנהרג אפילו על פחות משהו פרוטה כדליתא בפרק חלק [פסחין ט ע"א]: אבל שבט ראובן וגד, קשה מאן דבר שמיח דמייתי הא הכא. וי"ל דאחא לאשמעין דלאו דוקא בגול מפורסם, כפשטא דגבולות ישיגו עדר גולו הוא שנתחו בעולם, אלא בגול דומיא דגול שהרחיקו בני ראובן וגד, והיינו לרעות בשדה אחר, כדלפרש [ו'ה שהרחיקו] הוא דמיירי קרא, ודייק לה מדכתיב וירעו, כי מה טעם להזכיר המרעה. אלא דהכי קאמר ע"י עדר גולו כמה שהיו מרעים אותם בשדות, דמסתמא רועים בשדה אחרים, כמ"ס בפרק זה טורח [פסחין ט ע"א] סתם רועה סקול, וגבולות ישיגו נמי כהכי מיירי שהיו נכנסים בגול אחרים:

פירוש מהר"ו

פתנות בדונה

שיפוטא של תורה, פאטור וחמדתו לתורה, על שיש בו ענין רע של שפחה, על כן לענות בו, טובה בה תמיד שלא יסת. שמים וש"ש שנים. [ע"ד] שילמוד אותה כולה, והיה די לו בזה, שחמור שהיה זוכר כפעם אחת שהיה לומד, וכזה היה זוכר אותה לעולם, ולא היה עוסק בה עוד. ואין זה כוונת הקדוש ברוך הוא, שעיקר כוונתו כניסול שיטמול ועסוק בה תמיד, כמ"ס [וישע א. פ.] והגית בו יומם ולילה, וכמ"ס [פסחין ט ע"א] דהעיקר עיקר בו ואינו. ראה כי נמחו במים, וזהו ענין רע לענות בו, מלשון עינו ואכזר.

פתת יה

[יד] ונתתי את לבי בו רבנן דתמן בשם רבי יצחק דהבא בר. ג"ל שצ"ל ר' יצחק דהבא, כי מצאתי את ר' יצחק דיהבא מוזכר בירושלמי ביצה פ"א ה"ט ובגיטין פ"ד: [פ"ו] אבל שבט ראובן וגד כו' נתן להם הקב"ה נחלתם במקום שאין בו גול כו' וכן מפורש ששה עשר מ"ל על ששה עשר מ"ל. נעלם מהירי משה שנזכר בלשון זה בירושלמי ג' פעמים ומסחים פ"ד ה"ג, ב"ק פ"ו ה"ו, עבודה זרה פ"א ה"ח לענין גידול בהמה

ישכת. ובוה מובן מה שדרשו חז"ל ומובא ברש"י כאן שהסכים הקב"ה על ידו שנא' אשר שבת, יישר כחך ששבת. ע"כ. והיישר כח" מגיע לו שגרם שישתדלו ישראל בתורה מחמת מורא שלא ישכחו. ומרומז בראשי"ת - הם אותיות אש"ר שבר"ת, עם אות יו"ד לרמוז על הלוחות שנשברו, שגרמו שצריכים להתחיל מחדש וללמוד בראשי"ת.

ועל דרך זה יש להסמך סוף תרשבע"פ לראשיתה שמסכתא האחרונה היא מס' נדה, מסיים כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו וכו'. והוא כי מי שלמד כל הש"ס וסיים עכשו מס' נדה ומתבונן שאינו זוכר רק חלק קטן ממה שלמד, נחלש או דעתו, מה לו מכל עמלו שעמל בלימוד כל הש"ס? ולכן מנחמו, אדרבה, טובה היא לך ששכתה שהרי אם היית זוכר או היית פורש ח"ו מן התורה להיות בסוד משחקים בין יושבי קרנות וכמדרש הג"ל ואיך היית זוכה לעוה"ב? אבל עכשו שאינך זוכר וצריך אתה להתחיל מחדש תהי' בכלל שונה הלכות בכל יום ותזכה לעוה"ב. ולכן אחר שמזכיר מעלת השונה הלכות בכל יום אשר מועיל לזה השכחה מתחיל תיכף מאימתי קורין את שמע וחרור על לימודו.

ומתחיל מן מאימתי קורין את שמע בערבין. ועיין בהקדמת אגלי טל שפירש בשם אביו ז"ל מה שתלו חכמים ק"ש של ערבית בשעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. והוא כי אע"פ שטבלו מ"מ נשאר רושם מטומאתן עד צאת הכוכבים. והאריז"ל אמר כי הרושם של ק"ש נשאר רק עד הלילה ואז צריכים לקרוא ק"ש של ערבית מחדש. ולכן אמר מאימתי קורין את שמע בערבין, כלומר עד איזה זמן עדיין נשאר הרשימו של ק"ש של שחרית אשר אח"כ שוב צריכין לקרות? ומתרץ משעה שהכהנים נכנסים וכו'. וכשם שהרשימו של טומאה מסתלק בצאת הכוכבים, כך הרשימו של קבלת עול מ"ש מסתלק אז וחייבים לקרוא מחדש. ודפח"ת.

והנה אם לא הי' שכחה בעולם לא היו צריכים לקרוא את שמע שחרית וערבית רק היו קורין פ"א והיו זוכרים, אבל השכחה גוברת ושוכחים ח"ו את ד' ולכן צריכים לקרוא גם בערבית כי כבר

מתכיפים התחלה להשלמה לקשר נשמות הנמוכות עם הנשמות הגבוהות. ולענ"ד אם זכיתי לכיין אל האמת נראה שלפ"ז מסוגל יום שמ"ע להתקשרות עם צדיקים. ואפשר שזה כוונת הפייטן ברשות לחתן בראשית "על זאת מתכיפין השלמה להתחלה בתדירה כדי שלא ירגל בעם זו לשקרה". כי עם ד' נקראים כשאינם חוטאים, ועם זו כשאינם במעלה כ"כ כמו שאיתא בגמרא, עד יעבור עמך ד' זו ביאה ראשונה, עד יעבור ע"ם זו זו ביאה שני' שגרם החטא. וידוע שכמו שיש קומה שלמה בדור עם ראשים ועקביים כך יש קומה שלמה של כל הדורות. ודור אחרון צריכים להתקשר עם דורות הקודמין כמו שבכל דור בפרטיות צריכין הנמוכים להתקשר עם הראשים. ואומר על זאת מתכיפין וכו' כדי שגם בחינת ע"ם זו הנמוכה לא יאבד סברם אלא שיתקשרו עם הצדיקים של דורות הקודמים בנפ"ש. והיינו כ"ל ישראל בראשי"ת - שכולם אחוים כבראשית.

שארית אותיות ראשי"ת. היינו הנשמות בבחי' שארית (כמו שדרשו חז"ל לשארית נחלתו מלשון שיריים) צריכים להתקשר עם הראשי"ת. ובבחינת עולם שנה נ"פ הידוע עושים התקשרות בשמ"ע יום היותר גבוה שבכל השנה יום יחודא שלים שהימים הנמוכים יתקשרו עם הגבוהים בשנ"ה. וע"י התעוררות זאת אומרים לשנה הבאה בירושלים לקשר בחינת חו"ל עם ירושלים בעול"ם.

*

לעיני כל ישראל - בראשית. לעיני כל ישראל ופירש"י זו שבירת הלוחות. והנה איתא במדרש (קה"ר א' ל"ד) טובה גדולה עשה הקב"ה לעולם שברא שכחה בעולם שאלולא שכחה הי' אדם לומד שנים או שלש שנים והי' יודע את כל התורה ואח"כ הי' מתחבר עם יושבי קרנות. אבל עכשו שיש שכחה בעולם צריך ללמוד כל ימי חייו שלא ישכח. ע"כ המדרש. והנה ידוע שמשנה רבינו גרם שכחה בעולם ע"י שבירת הלוחות. וממילא מובן הסמיכות - אשר עשה משה לעיני כל ישראל, ששבר את הלוחות וגרם שכחה, וממילא צריכים לחזור על הלימוד שלא ישכח. ולכן מתחילים תיכף בראשית ברא וחוזרים שנית על התורה שסיים עכשו שלא

תו צריך להבין למה חקקה חכמתו ית' שהמונה מן האירוסין בסקילה ומן הנישואין בחנק. הלא נישואין מיחודה יותר עם בעלה והו' טפי אשת איש ליורשה ולטמא לה ולהפר נדרי'. עיין סנהדרין נ' ע"א ברש"י ד"ה ארוסה תמורה.

והנראה בזה בעזה"ת כי ענינו וגדרו של אירוסין הוא לאוסרה על כל העולם כדאיתא בריש מסכתא שלנו שאנו לומדים דאסרה אכולא עלמא כהקדש. והנה מן האירוסין גם על בעלה אסורה ככל כלה בלא ברכה ומדאורייתא עדיין אינה מיוחדת עם בעלה ליורשה וכו' רק פעולת האירוסין היא לאוסרה על כל העולם חו גופא הכנה לנישואין שתהא שמורה לבעלה. נמצא שעיקר כח האירוסין הוא כוח האוסר והמרחק.

וההיפך היא נישואין שהוא כח המיוחד והמקרב. והיא מיוחדת ליורשה כי היא משורש נפשו ומיוחדת ושייכת לו ככל היורשין שמחמת קורבה הם יורשין כמו שביארנו בפ' פתחס. וכן ליטמא לה כי היא חלק מנפשו ממש. וכן להפר נדרי' כי דעתה מיוחדת לו.

אבל באמת מעולם היתה מיוחדת לו אפילו קודם האירוסין כי כשהם מתיחדים נתגלה למפרע כי גם בשורש נפשם בהיותם עדיין בכסא הכבוד היו אחדים ממש כמו שהי' אדם וח' אחדים בגוף קודם הנסירה וכמ"ש במד' עה"כ המה מהבל יחד כשהיו עדיין הבל קודם יצירתם כבר היו יחד ע"כ. והאירוסין והנישואין הם רק גילויים במדרגה אחר מדרגה מהענין האמתי שהוא למעלה במרומים. וזהו ענין נישואין שמנשאה ומרוממה מהמצב של אירוסין למדרגה יותר גבוהה. ונכלל בזה, שהוא מרוממה לאותה המצב האמתי שהיא למעלה שמיוחדת לו ודאי, וזהו ענין נישואין - כלומר הוא מנשאה למצב שהיא במרום.

ולבוא לביאור אקדים שתי הקדמות.

(א) מה שכתב הרמב"ן בפסוק זכור את יום השבת שכת עשה היא מאהבה ולא תעשה - מיראה.

מסתלק זכרון קבלת עומ"ש של שחרית. ולכן ח"כך אחר שסיים את הש"ס והוכרח לחזור מחדש כי כבר שכת, מתחיל בק"ש של ערבית אשר ענינה מפני שכבר שכת את הקבלה של שחרית וצריכים לחזור מחדש.

*

בפרשת בראשית כל הענין מברית אדם וחיה אחור כנגד אחור והנסירה עד ויביאה אל האדם, איתא בכתבי האריז"ל שענין זה נעשה בכל שנה בין הקב"ה וכנסת ישראל מראש השנה ועד שמיני העצרת. ובר"ה מגביר מדה"ד ויש הסתר פנים והתקיעות והתפילות ממתיקים את הענין בעשי"ת וביה"כ עד סוכות וכחג הסוכות כבר הם כביכול בחופה ודפנות הסוכה בכח' וימינו תחבקני ובשמיני עצרת בכח' יחודא שלים ועיקר הענין הוא בשעת קדושה דמוסף. והדברים האלה הלא הם כתובים בספרי חכמה ומבוארים כל צורךם בספרי תלמידי הבעש"ט.

והנה בר"ה שעת הסתר ועננים, ומפטירין מרחוק ד' נראה לי ואז אנו בבחינת עבדים ומקבלים עול מלכות עלינו, בבחינת אנו עבדיך ואתה מלכנו. וביה"כ נשתנה כבר המצב ואנו בניך ואתה אבינו. ובסוכות נתגלה הקירוב ואנו רעיתך ואתה דודנו. וא"כ צריך להבין לשון המשנה, משל לעבד שבא למזוג כוס לרבו. וקשה עבד מאן דכר שמי' הלא אז אנו בבחינת כלה בתוך חופת התתן. ואפילו בר"ה גופא כשכבר התחילו בתקיעות נולד הספק אם כבנים אם כעבדים.

תו צריך להבין, אם תדקדק בפרשה תמצא שתיכף כשנתעורר אדם מתרדמתו מצא את חוה מקושטת בכ"ד קישוטין כמו שדרשו חז"ל בגימט' ויבא"ה שהיא במצב כלה בנישואין. ולמה לא הקדימו אירוסין לנישואין כסדר הראוי של שידוכין אירוסין ונישואין, שהרי אדה"ר יציר כפיו של הקב"ה הי' והי' כולל בעצמו כל נשמות ישראל וכפרט במצבו אז קידם החטא. ולמה לא יהי' ויוגו עם חוה כהוגן בהלכות גוברין יהודאין.

